

RÁCZ EDIT: NYELVKÖNYVEK NEVELÉSI POTENCIÁLJA

Budapest: Karoli Gaspar Reformatus Egyetem, L'Harmattan Kiado, 2023. 212 p.

ISBN 978-963-646-057-0

Mrázik Julianna

mrzik.julianna@pte.hu

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Nevelés- és Oktatásméleti Tanszék

<https://orcid.org/0000-0002-5311-8294>

Méhész-Csisztu Dávid Miklós

mediaab.pte@tr.pte.hu

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, „Oktatás és Társadalom”

Neveléstudomány Doktori Iskola, 2025.

<https://orcid.org/0009-0002-0422-045X>

A címben nevezett monográfia Rácz Edit doktori disszertációjának átdolgozott változata. A recenzióban bemutatott könyv a tankönyvkutatás egyik legfontosabb ágának, a nyelvkönyvkutatásnak a részleteit tárgyalja, s egyben az első ilyen témájú komplex, Magyarországon megjelent kiadvány. E könyvben a szerző a nyelvkönyvet mint a nevelés eszközét tekinti át, s az alábbi szempontok alapján elemzi a görcső alá vett tankönyvek olvasmányait tartalmi szempontból, keresi azok érintkezési pontjait a pedagógiai dokumentumokban deklarált nevelési célokkal (Rácz, 2023, p. 8):

1. célnyelvi kultúrára nevelés
2. környezeti nevelés
3. globális nevelés
4. állampolgári nevelés

A szerző két kutatási célt fogalmaz meg – ahogy írja – annak bemutatására, hogy a nyelvkönyvek szövegeit nem elég kizárólag tantárgy-didaktikai szempontok mentén megközelíteni, hanem mindig szem előtt kell tartani a szövegek tartalmát is (Rácz, 2023, p. 8), továbbá a diszsertáció megírásával Rácz Edit távlati célja, hogy a nyelvkönyvkutatás a magyarországi tankönyvkutatás szerves részévé váljon.

A kutatásnak *aktualitását* az adja – ahogy írja –, hogy a tankönyvek tartalma komoly szerepet játszik egy-egy generáció tudatformálásában olyan módon, hogy a nyelvkönyvek „témaválasztásukkal, illusztrációikkal, de még didaktikai apparátusukkal is (például kérdésekkel) implicit módon világképformáló szerepet töltenek be, ami legitimálja a nevelési szempontból történő vizsgálatukat” (Rácz, 2023, p. 9).

A szerző véleménye szerint kutatásának újszerűségét az adja, hogy az eddigi magyarországi tankönyvkutatás leginkább olyan tantárgyakra fókuszált mint a történelem, földrajz és biológia. A nyelvkönyvek mély és szerteágazó elemzése mindeddig lényegében elmaradt. Továbbá új megközelítésként említi a neveléstudományi szempontrendszer szerint történető megközelítés alkalmazását.

A kutatás tudományrendszertani lehelyezését követően Rácz Edit a saját kutatásával kapcsolatban hipotéziseket és kérdéseket fogalmaz meg. Feltételezése szerint a kutatásba bevont nyelvkönyvek eltérő módon, de alkalmasak az általa kiválasztott négy nevelési cél megvalósításának elősegítésére, valamint a célnyelvi kultúrára nevelést a többi három nevelési terület-höz képest kiemelkedő mértékben támogatják.

A szerző a kutatási célok, téma, illetve hipotézis bemutatását követően a „*A tankönyvkutatás áttekintése*” című fejezetben kitér a tankönyvkutatás lényegibb témáira: történeti háttér bemutatása, a kutatás típusai, modelljei, valamint a hazai ilyen irányú kutatói tevékenység áttekintése, fókuszba helyezve az értekezés tárgyát, a nyelvkönyvkutatást. A tankönyvkutatás történetét öt korszakra bontja: I. A napóleoni háborúk végétől 1914-ig; II. A nemzetközi tankönyvrevízió kibontakozása 1918-1939; III. A tankönyvrevízió nemzetköziesedése 1945-1979; IV. Intézetesedés, professzionalizálódás 1980-2000; V. Globalizálódó kutatások 2000-től napjainkig. Mindezt úgy foglalja össze, hogy az 1970-es évekig a tankönyvkutatás lényegében a tartalommal való visszaélés elleni lépések megvalósításnak időszaka, majd ezt követően a témával nemzetközi szinten foglalkozó intézmények létrejöttét követően, a szakma professzionalizálódása révén új korszak kezdődött: a tankönyvek tudományos szemszögből való megközelítése.

A történeti áttekintést követően Dárdai Ágnes és Dévényi Anna (Rácz, 2023, pp. 27–34.) által megalkotott kategorizálásra támaszkodva a tankönyvkutatás típusait mutatja be Rácz Edit: klasszikus tankönyvkutatás, tankönyvkutatás mint a történettudomány forrása, tankönyvkutatás mint kultúrtörténeti kutatás, tankönyvkutatás szaktudományi és szakdidaktikai kutatásokban, tankönyvkutatás mint médiakutatás, tankönyvkutatás mint szöveganalízis, összehasonlító tankönyvkutatás, empirikus tankönyvkutatás, továbbá, tankönyvfejlesztés, innovációkutatás. Ezen túl betekintést kapunk a nemzetközi tankönyvkutatás tankönyvelemző modelljei vonatkozásában is, melyet a magyarországi tankönyvkutatás áttekintése követ, valamint hasznos információt kapunk a tekintetben, hogy mely hazai folyóiratok fogadnak be publikációkat e témában.

„A nyelvkönyvkutatás áttekintése” című alfejezetben a szerző betekintést ad a tan- és nyelvkönyvek jellemzőinek összehasonlításával kapcsolatban, továbbá a téma kutatásának történeti hátterét, illetve a nyelvkönyvek elemzési szempontjait is bemutatja.

Rácz Edit „A nyelv és kultúra értelmezése az idegennyelv-oktatás tükrében” elnevezésű fejezetben a kultúrát az idegennyelv-oktatás vonatkozásában tekinti át történeti perspektívába helyezve a kultúra fogalmi meghatározásának változásait, valamint a XX. század derekától napjainkig terjedően bemutatja kultúraértelmezések történeti hátterét. Ezt követően összehasonlító elemzést nyújt a jelenleg érvényben lévő Nat2012 és Nat2020 nemzeti szabályozásokról, valamint az ezek kialakítására hatást gyakorló európai uniós dokumentumokról: Közös Európai Referenciakeret, Európai Parlament és Tanács 2006. és 2018. évi ajánlásairól.

A disszertáció „Nevelés és idegennyelv-oktatás” című fejezetében Rácz Edit megemlíti a Nemzeti alaptantervben megjelölt nevelési célokkal összefüggésben a nevezett dokumentum nyelvtudásra vonatkoztatott gondolatait, miszerint „A nyelvtudás megszerzésén túl az idegennyelv-tanítás hozzájárul [...] más tanulási területek fejlesztési céljainak és nevelési feladatainak megvalósításához” (Rácz, 2023, p. 71, NAT 2020, 314.). Továbbá tárgyalja az idegennyelv-tanítás és a személyiségfejlődés kapcsolatát, valamint az e folyamat révén történő kulcskompetenciák fejlesztését is. A szerző kitér a nyelvoktatás és a tantárgyköziség kérdésre, vagyis arra, hogy idegennyelv-tanulás alkalmával a tanulóknak lehetőségük nyílik arra, hogy e folyamat során gazdagítsák a célnyelvi országokról meglévő kulturális, történelmi, földrajzi ismereteiket, melyeket más tárgyak tananyagainak elsajátításakor fel tudnak használni. Így arra a következtetésre jut, hogy „részösszegzésként megállapítható az, hogy számos nevelési cél, a kiemelt fontosságú kompetenciák, valamint a tudáselemek, készségek, képességek és attitűdök tárháza is fejleszthető nyelvtanulással”. (Rácz, 2023, p. 74).

A disszertáció következő fejezete „A kutatásba bevont nevelési területek” a kutatási cél megvalósításához használt négykomponensű modell tartalmi kibontását prezentálja. A szerző – ahogy fogalmaz – egységes tematikát követve bemutatja azt a négy nevelési területet, amelyeken átszűrve vizsgálja a nyelvkönyvek olvasmányait: célnyelvi kultúrára nevelés, környezeti nevelés, globális nevelés, demokratikus állampolgárságra nevelés.

Rácz Edit kutatásának alapjait, illetve tárgyát bemutató „A nyelvkönyvek elemzésének bemutatása” című fejezetben részletes információt kapunk arról, hogy a kutatás során olyan nyelvkönyveket vizsgált, amelyek fellelhetők az Oktatási Hivatal köznevelési tankönyvjegykéiben, vagyis azokat megfelelőnek ítélték a magyar közoktatásban való használatra. Fontos megemlíteni, hogy az elemzés tárgyai voltak még a korábban hazánkban széles körben használatos Headway nyelvkönyvcsalád kötetei is, amelyek már kikerültek az OH nevezett jegyzékéből. A disszertációban hat nyelvkönyvsorozat tizenkét KER szerinti küszöbszintű (B1) és középszintű (B2) nyelvkönyvének feltáró tartalomelemzését olvashatjuk. A szerző szerint a módszer kiválasztását az indokolta, hogy e technika „jól alkalmazható nyelvkönyvek szövegeiben rejlő nevelési területekhez kapcsolódó témák feltárására irányuló elemzésekhez” (Rácz, 2023, p. 111). Rácz Edit nyelvkönyvi szövegelemzésének alapegységei az olvasmányok, melyek vonatkozásában ad elemzést olyan tekintetben, hogy azok megvalósítják-e a kitűzött nevelési célokat vagy

sem. Mindezt számszerűsítve: a tizenkét nyelvkönyvben 207 olvasmány elemzését végezte el. Az empirikus tudományos munka részeként részletes leírást olvashatunk a fentebb említett négy szempont szerinti elemzés folyamatáról, melyben a leíró szakasz mellett táblázatos formában is bemutatásra kerülnek az eredmények mind a B1, mind pedig a B2 szintű tankönyvek vonatkozásában. Gyakorlatra lefordítva mindez úgy valósult meg, hogy a nyelvkönyvek a kutatás szempontjából releváns szövegeit négy kategóriaprofilba sorolta, ennek eredményeképp témakörökbe csoportosítva mutatja be azon témákat, amelyek a kiválasztott nevelési célok elérését, megvalósulását segítik. A táblázatba foglalás hasznossága tekintetében úgy vélekedik a szerző, hogy azok segítségével megmutatható az egyes tankönyvekben rejlő nevelési potenciál. Vizsgálatának eredményeit összegezve arra a következtetésre jut, hogy a két kiinduló hipotézise beigazolódott, vagyis az elemzett nyelvkönyvek – egymástól szignifikánsan eltérő módon – hozzá tudnak járulni a hipotézisben említett nevelési célok megvalósulásához. A szerző megállapítása szerint a tankönyvi témák többsége a célnyelvi kultúrára nevelést támogatja. A három másik nevelési cél az alábbi csökkenő sorrendben valósul meg: globális nevelés, környezeti nevelés, demokratikus állampolgárságra nevelés.

Rácz Edit *Nyelvkönyvek nevelési potenciálja* című munkája nagy alaposággal mutatja be a tankönyvelemzés nemzetközi, illetve hazai kutatási hátterét, annak történeti, valamint jelenkori vonatkozásait, továbbá a tankönyvelemzésen belül a nyelvkönyvelemzés elméleti kérdéseit is. Átfogó képet nyújt a kutatási célokban megfogalmazott feltevések megvalósulásának empirikus tartalomelemzés során történő bizonyítása révén. E könyv hasznos lehet azon olvasók számára, akik a nyelvkönyvelemzés, s azon belül is a Magyarországon használt angol nyelvű tankönyvekben rejlő nevelési potenciál kérdéskörével, annak elemzésével szeretnének mélységében megismerkedni, továbbá nagy haszonnal forgathatja e kötetet azon érdeklődő is, aki a disszertáció alapját képző nyelvkönyvek neveléstudományi szempontrendszer alapán történő elméleti, elemzési módszerei iránt érdeklődik.